

Metropolitaan

Kustlandschap 2100

een tussenopname

CHARLOTTE GELDOF [RUIMTELIJK PLANNER, RUIMTE VLAANDEREN, AFDELING ONDERZOEK EN MONITORING]
KATIA DE BOCK [BELEIDSMEDEWERKER STRATEGIE, RUIMTE VLAANDEREN, AFDELING STRATEGIE, COördINATIE EN EVALUATIE]

Fig. 4, extract uit stakeholdersworkshop 2013 op ontwikkelingsrichting COMPARTIMENT (MKL2100, eigen bewerking) © Vlaamse overheid - MKL2100

TWEEDELING : STED METROP + NATUURLIJK
COMPARTIMENTEN

KT: BOUWKIJ LAAGST GELEGEN COMP.
BEST. DIJKSTRUCTUREN VERBETEREN VOOR FIETSR. NETWERK

LT:

EXTRIEEM ONTVOLKEN

EXTRIEEM VERDICHTEN

MEESS WAARDELOL : LANDBOUW
WATTE GRONDENIGROEWENS ECONOMIF
ZOET WATER OPSLAG
ZAND MOTOR?
STREKBAMMEN?
BALKONS VRIJHOUDEN
+ MEER DUINEN
+ NAT STRUCTUUR VALOR
+ VALLEI V.D IJZER

KUNSTMATIGE INGRIEP
→ BELEVINGS WAARDE
V STED. GEBIED

WERKEN MET COMPART.

-comp = gebied in polderij
herschikken in haalbaar
omdoelstellingen
= KAN OP K.T. → POLDER
BESTUREN
-werken met comp punt
wanneer stedelijke kern
heel parson ze in comp



Metropolitaan Kustlandschap 2100 is een samenwerkingsprotocol dat werd afgesloten tussen het Team Vlaams Bouwmeester, het departement Ruimte Vlaanderen en Mobiliteit en Openbare Werken. Op de agenda: een ontwerpend onderzoek naar een mogelijke toekomst voor onze kustzone anno 2100.



De kustzone is de eerste plaats waar de impact van klimaatwijzigingen voelbaar is. Het is een hoogdynamisch gebied waar verschillende elementen intens op elkaar inspelen. Indijken dus maar? Voortschrijdend inzicht heeft ertoe geleid dat het beleid wellicht geleidelijk aan zal verschuiven naar een soort *go with the flow* aanpak. Dit vraagt om meer ruimtelijk onderzoek.

EUROPESE AANBEVELINGEN

Ook Europa liet zich niet onbetuigd, met onder andere de aanbevelingen uit de Roadmap Maritieme Ruimtelijke Planning van 2008 en de Richtlijn Integraal Waterbeleid. Bij de omzetting van de Europese aanbevelingen en verplichtingen in Belgisch en Vlaams beleid wordt een veelheid aan partners betrokken.

Exploreren binnen een aantal parameters

Wie dit soort onderzoek wil verrichten voor onze kustzone, waagt zich in behoorlijk complex gebied. We sommen hier even de parameters op die samen de context opmaken waarbinnen de onderzoekers aan het werk zijn gegaan.

INTERNATIONAL PANEL ON CLIMATE CHANGE (IPCC)

Het IPCC publiceerde het tweede deel van zijn vijfde evaluatierapport 'Klimaatverandering 2014: gevolgen, aanpassing en kwetsbaarheid'. Daaruit blijkt dat de gevolgen van de klimaatverandering nu al omvangrijk zijn, zowel op het vasteland als in de oceanen. Het rapport benoemt de risico's en identificeert potentiële voordelen en aanpassingsmogelijkheden, sectoraal en regionaal. Het IPCC benadrukt dat de aanpassing moet samengaan met mitigatie om de gevolgen significant te verminderen en de kosten van de aanpassing binnen de perken te houden. Hoogste tijd dus om mondiaal een ambitieus mitigatie- en adaptatiebeleid te voeren.

PARTNERSCHAPPEN – Het Vlaamse kustbeleid dient internationaal ingebed te zijn en vraagt een sectoroverschrijdende, holistische aanpak. Het overleg tussen de diverse betrokken instanties verliep via het Coördinatiepunt Duurzaam Kustbeheer in België, dat sinds 2014 is opgenomen in de gebiedsgerichte werking van de provincie West-Vlaanderen. Deze provinciale dienst, vanuit zijn taakstelling streekgericht, wil samen met de Vlaamse en federale overheden en diensten werk maken van een breed gedragen, geïntegreerd kustbeleid.

HET BELEIDSPAN RUIMTE VLAANDEREN – In 2011 schreef Ruimte Vlaanderen op basis van voorbereidend onderzoek en van de partnerdialogen aan haar groenboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen². Omwille van haar kwetsbaarheid inzake klimaatverandering werd de kust toen vooropgesteld als een van de te onderzoeken ruimten. Ook lopend wetenschappelijk onderzoek (zoals CcASPAR³, CLIMAR³, HYDRR³) bekijkt de gevolgen van klimaatverandering. Kennis omtrent geïntegreerd kustbeheer (ICM, integrated coastal management) en de op-

1 IPCC rapport Samenvatting: <http://emis.vito.be/artikel/publicatie-van-het-rapport-%E2%80%9898klimaatverandering-2014-gevolgen-aanpassing-en-kwetsbaarheid%E2%80%999>
2 Zie Groenboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen Vlaanderen in 2050: "mensenmaat in een metropool?": <http://www.beleidsplanruimte.be/>
3 Climate Change and Changes in spatial structures Research Project in De Waegemaeker J., Lierman S., Foré P., Verhoestraete D., Verhofstede B., Allaert G., Van Damme S., (2013)

HET DOEL VAN DE STUDIE IS OM VIA ONTWERPEND ONDERZOEK LANGETERMIJNBOWSTENEN TE ONTWIKKELEN VOOR EEN VEERKRACHTIGE KUSTZONE IN 2100.

komende maritieme ruimtelijke planning bij andere Europese lidstaten en buurlanden werd uitgewisseld, onder meer via INTERREG-programma's IIIb, IVa, IVb met bijvoorbeeld het IV A-programma 'Twee Zeeën', C-SCOPE en Coastal Communities 2150. Ook de eerste workshops omtrent de land-zee interactie, zoals ruimtelijk georiënteerde oefeningen omtrent de toekomst van de Baai van Heist⁴, werden opgezet door het Coördinatiepunt Duurzaam Kustbeheer.

LABO RUIMTE – In 2012 plaatste het departement Ruimte Vlaanderen de kust terug op de agenda van de ruimtelijke planning op Vlaams niveau. Om hun beleid op gedegen onderzoek van de kustzone⁵ te stelen, sloten Peter Swinnen, de Vlaamse Bouwmeester, en Peter Cabus van Ruimte Vlaanderen het samenwerkingsprotocol 'Metropolitaan Kustlandschap 2100', samen met het departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW) en het Agentschap Maritieme Dienstverlening en Kust (MDK). 'LABO Ruimte', een gemeenschappelijke lab-omgeving voor ontwerp onderzoek, werd hierbij een feit. Labo Ruimte⁶ werd officieel voorgesteld op het debat *The Ambition of the Territory* in deSingel begin 2013.

MASTERPLAN KUSTVEILIGHEID EN HET ONDERZOEKS-PROJECT 'VLAAMSE BAAIEN 2100' – De concrete beleidscontext van het Agentschap MDK en het departement MOW speelden eveneens. Het Agentschap MDK beoogt met zijn 'Masterplan Kustveiligheid' de kust tot 2050 te beschermen tegen superstormen, rekening houdend met de stijging van de zeespiegel. En het departement MOW ontwikkelde de toekomstvisie 'Vlaamse Baaien 2100'. Deze visie, die werd opgenomen in het regeerakkoord 2009-2014, wordt in opdracht van de overheid verder onderzocht en onderbouwd en werd recent geactualiseerd.

PROVINCIALE RUIMTELIJKE PLANNING – Ook de pro-

⁴ <http://www.cscope.eu/nl/project-activiteiten/marine-management-plan/belgian-marine-management-area/>

⁵ Het Vlaamse beleid betreft de kust, het onderzoek behelst de kustzone. Het Coördinatiepunt Duurzaam Kustbeheer definieert de kustzone conform de Ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust als 'een ecologisch functioneel samenhangend gebied, bestaande uit strand, het slik, het schor, het duin en de voor natuurherstel en -ontwikkeling in duin en polder belangrijke poldergebieden'. In dit project wordt de term flexibel geïnterpreteerd, en ook het mariene milieu als onderdeel van de kustzone beschouwd. (http://www.west-vlaanderen.be/provincie/beleid_bestuur/gebiedsgerichte_werking/kustbeheer_nl/overhetcoördinatiepunt/Pages/definities.aspx dd 10.03.2014)

⁶ Andere LABO Ruimte projecten zijn: T.OP Centraal Limburg, Energielandschappen, Eurodeltametropool/Lage Landen, Metropolitan Landscapes.

LABO RUIMTE ALS VRIJE ONDERZOEKSRUIMTE

Metropolitaan Kustlandschap 2100 is een initiatief van LABO Ruimte (Ruimte Vlaanderen en het Team Vlaams Bouwmeester), in samenwerking met het departement Mobiliteit en Openbare Werken en het Agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust. Het Coördinatiepunt Duurzaam Kustbeheer van de provincie West-Vlaanderen geeft ondersteuning voor de stakeholdersworkshops.

LABO Ruimte is een open samenwerkingsverband. Afhankelijk van de specificiteit van de onderzoeksprojecten wordt deze samenwerking strategisch uitgebreid met experts¹, relevante organisaties uit het veld en betrokken en geëngageerde administraties. De ambitie is het creëren van een 'vrije onderzoeksruimte' waarbinnen beleidsvoorbereidende thema's met een ruimtelijke impact kunnen opgestart en getest worden in een perspectief van duurzame territoriale cohesie. LABO Ruimte gebruikt hiervoor de techniek van 'ontwerpend onderzoek'.

¹ De stuurgroep MKL2100 werd opgebouwd met de partners van de alliantie en aangevuld met de externe experts André Loeckx, bijzonder Emeritus KULeuven en voorzitter jury stadsvernieuwingprojecten van de Vlaamse Gemeenschap, prof. Dr. Patrick Meire, hoofd van de Ecosystem Management Research Group UAntwerpen, Joost Schrijnen, expert regionale ontwikkeling en voormalig programmadirecteur voor de Zuidwestelijke Delta en Luc Vandamme, kustexpert en voormalig projectleider Vlaamse Baaien.

vincie West-Vlaanderen maakt werk van een ruimtelijke visie voor de deelruimte kust, als onderdeel van de herziening van haar structuurplan. Onder andere bij de provinciale RUP's 'Strand en Dijk' werden de eerste elementen geïmplementeerd.

HET FEDERALE MARIEN RUIMTELIJK PLAN VOOR DE NOORDZEE

– In 2012 maakte de federale overheid het voorontwerp van 'Marien Ruimtelijk Plan voor het Belgische deel van de Noordzee' (MRP) op. Dit plan wil uiteenlopende activiteiten zoals scheepvaart, visserij, energieopwekking, baggerwerken, zand- en grindontginning, toerisme en militaire oefeningen ruimtelijk ordenen vanuit de wensen van de diverse betrokken actoren. Het MRP is sinds 28 maart 2014 definitief van kracht (zie elders in dit nummer).

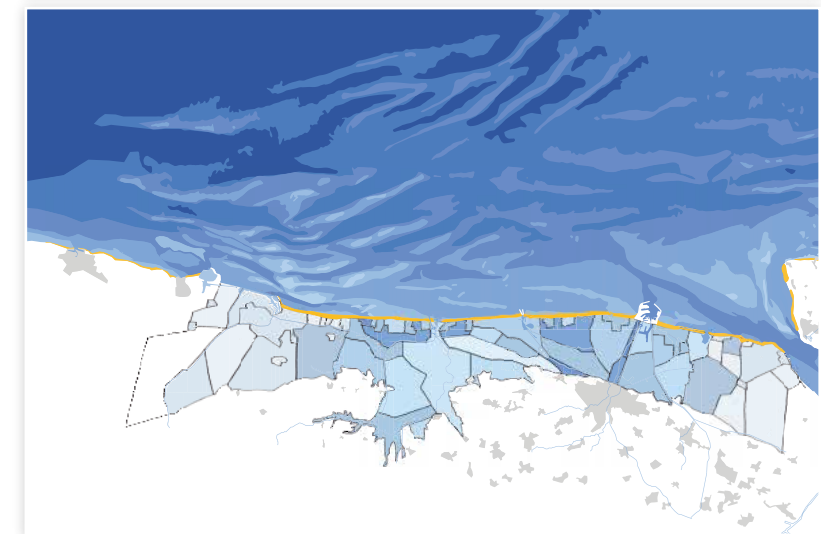
Deze uiteenlopende toekomstvisies omtrent de kustzone, de kust en een deel van de Belgische territoriale wateren werden bediscussieerd om tot één geheel te komen.

Ontwerpend onderzoek

Het doel van de studie 'Metropolitaan Kustlandschap 2100' is om via ontwerp onderzoek langetermijnbouwstenen te ontwikkelen voor een veerkrachtige kustzone in 2100 waarbij de potenties van het metropolitane karakter van de kust verkend worden. Hierbij worden zowel de verworven inzichten in de mogelijke wijzigingen in de ruimtelijke structuren onder invloed van klimaatverandering als potentiële klimaatmitigatie

FIG. 2
Kaart 5d: Energiesysteem
kustlijn Duinkerke-Vlissingen
(bron: BUUR/ALTERRA 2013, p. 194-195)

FIG. 3
Figuur N, Mogelijke
ontwikkelingsrichting
COMPARTIMENT, gebaseerd op
Compartmenteren (CcASPAR 2011)
(bron: HNS Deltares Atelier 1:1(2013), p. 25)



– adaptatiestrategieën meegenomen. Men houdt niet alleen rekening met de klimaatimpact – zowel vanuit de zee als vanuit het achterland (cfr. het onderzoeksproject CcASPAR) – maar ook met de ruimtelijke impact van de metropolitane ambities. Uiteenlopende langetermijnvisies worden als toekomstverkenningen naast elkaar geplaatst.

De verworven inzichten zijn dienstig voor de onderzoekstrajecten van het project Vlaamse Baaien (beleidsveld mobiliteit), voor de ontwikkeling van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (beleidsveld ruimtelijke ontwikkeling) en voor het detecteren van potentiële pilotprojecten in het kader van de activiteiten van het Team Vlaams Bouwmeester.

Een gefaseerd onderzoekstraject

Het onderzoek van het Metropolitaan Kustlandschap 2100 verloopt in vier fasen. Fase 1 liep van september 2012 tot februari 2013 en omvatte een verkennende en methodologische analyse, onder de regie van het Team Vlaams Bouwmeester. De analyse, uitgevoerd door het consortium BUUR en ALTERRA (UR Wageningen), bevat drie onderdelen: een geschiedkundig luik, een benchmark naar internationale referentieprojecten en een luik over het huidige functioneren van de kust. Het formuleert potenties, knelpunten en uitdagingen.⁷ De historische analyse (fig. 1) is nuttig voor het ontwerp onderzoek omdat de toekomst (2100) nu eenmaal inzicht in het verleden vergt. De systeemanalyse van, bijvoorbeeld, het energielandschap van de kustzone (fig. 2) toont het belang van een geïntegreerde benadering van zeegebied en kust. Want het energiesysteem is onderhevig aan grote veranderingen, zowel aan land- als aan zeezijde, en die beide aspecten moeten meegenomen worden in de zoektocht naar nieuwe mogelijkheden van duurzame 'groene' energieopwekking.

In fase 2 werden de ontwerpogaven geformuleerd en verbeeld. Dit gebeurde van maart tot juni 2013, eveneens onder regie van het Team Vlaams Bouwmeester, door het consortium H+N+S landschapsarchitecten en Deltares en Atelier 1:1.

Eén van de uitdagingen was het combineren van exploratieve ontwerp sprongen naar 2100 met diverse technische probabiliteitstesten. De opdrachthouders, die ervaring hebben met twee jaar ontwerp onderzoek op de Nederlandse kust in

⁷ BUUR en ALTERRA (2013) rapport is te downloaden op mkl2100.laboruimte.be, rubriek Documenten

de Ateliers Kustkwaliteit⁸, stelden daarom voor te werken met vier grote 'ontwikkelingsrichtingen' (fig. 3). De opgaven 'voorwaardenscheppend landschap', 'productief landschap', 'mobiliteitslandschap', 'verblijfslandschap', werden getoetst aan de 'metropolitane ambitie'.

Tussen fase 2 en 3 werd een grote stakeholdersworkshop gehouden in het VLIZ te Oostende, om de analyse en ontwerpogaven met hen te bespreken. Zowat 90 deelnemers – vooral Franse, Nederlandse, federale en provinciale collega's uit overheden en ngo's – namen deel aan de workshops rond de aangegeven ontwikkelingsrichtingen. De stakeholders werkten actief mee aan de constructie van de langetermijnvisie en aan het formuleren van de meest relevante bouwstenen. Dit resulteerde in visies van een kustzone die opmerkelijk verschilt van die van vandaag. Het werd duidelijk dat 2100 een perspectief is dat de mogelijkheid biedt om los te komen van de huidige belemmeringen en naar nieuwe ruimtelijke structuren te evolueren.

De ontwerpogaven uit fase 2 en de resultaten van de stakeholdersworkshop zullen in fase 3, vanaf maart tot november 2014, onder regie van Ruimte Vlaanderen, door het consortium Architecture Workroom Brussels - Xaveer De Geyter Architectenbureau - H+N+S Landschapsarchitecten - Maat-ontwerpers, worden aangepakt.

⁸ <http://www.atelierkustkwaliteit.nl/public>

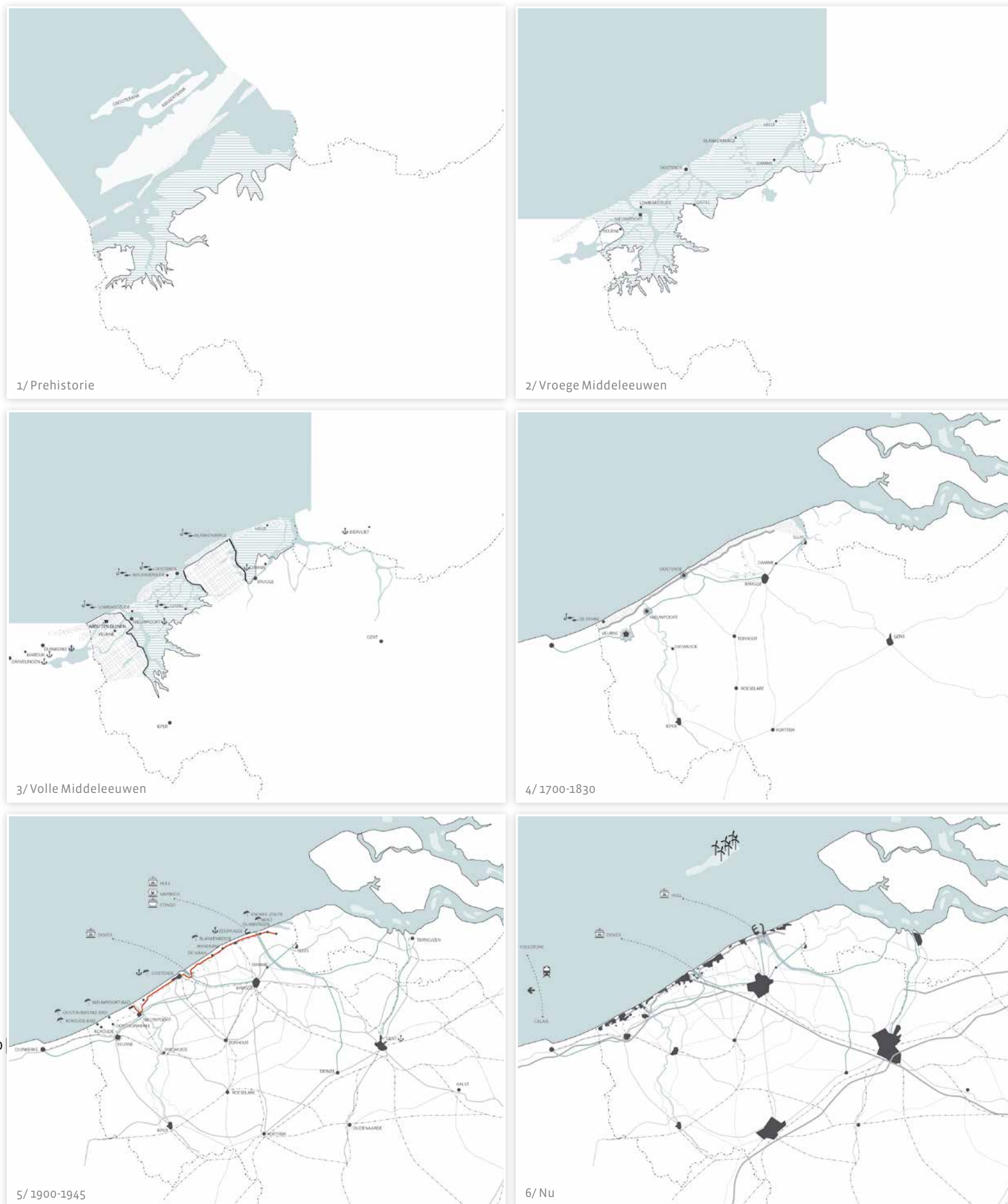


FIG. 1 Overzicht historische analyse in 6 schetsen (bron: BUUR/ALTERRA (2013), p. 20-21)

DE HISTORISCHE ANALYSE, IN VOGELVLUCHT

De historische analyse beschrijft het ontstaan van de eerste strandwallen, de duinen- en veenvorming in de luwe vlakte van onze kust, de bouw van de eerste nederzettingen en abdijen. In de late Middeleeuwen moeten inpolderingen en dijken een antwoord bieden op overstromingen. Daarop volgen planmatige ontginningen en droogleggingen, samen met de aanleg van wegeninfrastructuur. In de kuuroorden strijken de eerste toeristen neer. De vissershavens worden uitgebouwd. Dit proces wordt vervolgens geïntensifieerd door de uitbouw van het spoorwegennet, waardoor in de belangrijkste kustplaatsen het toerisme tot ongekende bloei komt. Net voor het interbellum levert parallelle vervoersinfrastructuur een uniform bereikbaarheidsprofiel en worden in de duinen de eerste tuinvijken gepland. De Eerste Wereldoorlog slaat hard toe in de Westhoek en na de Tweede Wereldoorlog volgt een groeiperiode voor de middenklassen en het kusttoerisme – met ook vakantiekolonies, de aanleg van de E40, appartementsgebouwen langs de kustlijn die een uniform bebouwingsprofiel creëren met vastgoed-speculatie en tweede verblijven tot gevolg. De natuur staat onder druk. Zeebrugge wordt uitgebouwd als de belangrijkste Belgische zeehaven.

In de vierde en laatste fase zal worden gereflecteerd over de implementatie van de langetermijnbouwstenen. Het Team Vlaams Bouwmeester en Ruimte Vlaanderen, het departement Mobiliteit en Openbare Werken en het Agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust zullen zich hier samen over buigen.

Over grenzen en beleidsdomeinen heen

Naast de grensoverschrijdende samenwerking binnen de stakeholdersworkshops en de uitdagingen om tot een relevante cartografie te komen, zijn er in dit traject ook aspecten die de grens tussen land en zee overschrijden. Tot de betrokken actoren behoort dan ook een breed scala aan stakeholders en onderzoeksinstituten. Zowel de ruimtelijke planning ter land als de opkomende ruimtelijke planning ter zee spelen hier een rol. Na een toekomstverkenning van vaak uiteenlopende ontwikkelingsrichtingen en prioriteiten, zal zich een gemeenschappelijke visievorming opdringen, over de institutionele en ambtelijke grenzen heen. We geven enkele voorbeelden.

BRONNEN BUUR Bureau voor Urbanisme, ALTERRA onderdeel van Wageningen UR (2013) | Metropolaan Kustlandschap 2100, Verkennende en methodologische analyse van de Belgische Kust, Eindrapport Fase 1 en appendix, in opdracht van Team Vlaams Bouwmeester en Departement Ruimte Vlaanderen (LABO Ruimte), Departement Mobiliteit en Openbare Werken | De Waegemaeker J., Lierman S., Foré P., Verhoestraete D., Verhofstede B., Allaert G., Van Damme S., (2013) Een klimaatadaptatiestrategie voor de kust, CcCASPAR Valorisation Rapport 7, IWT, www.ccaspar.ugent.be | H+N+S Landschapsarchitecten, Deltares, Atelier 1:1 (2013) Metropolaan Kustlandschap 2100, de ontwerpgegevens, Eindrapport Fase 2, in opdracht van Team Vlaams Bouwmeester en Departement Ruimte Vlaanderen (LABO Ruimte) en Departement Mobiliteit en Openbare Werken en Maritieme Dienst Kust | Koninklijk besluit tot vaststelling van het marien ruimtelijk plan en de vier bijlagen (KB 20.03.2014) en 4 bijlagen, www.milieu.belgie.be > mariene milieu > mariene ruimtelijke planning

EEN PAAR TERMEN VERKLAARD

METROPOLITAAN: de studie wil een toegevoegde waarde bieden voor de stedelijke ontwikkeling. In een metropolaan kustlandschap functioneren de verschillende ruimtelijke entiteiten zoals haven, wegen, stranden en woningen op een complementaire en evenwaardige manier en staan ze in een productieve interactie met elkaar.

KUSTLANDSCHAP: een samenhangend landschapelijk geheel van zee en kust, waarbij concreet gewerkt wordt op de zone voorzee, kuststrook en kustpolders.

'2100' EN KLIMAATVERANDERING: door de tijdshorizon van 2100 voor ogen te houden, kan afstand genomen worden van de huidige situatie. Creativiteit krijgt daardoor alle ruimte om, rekening houdend met de klimaatverandering, innovatieve toekomstmodellen van zeevering te kunnen projecteren.

HERNIEUWBARE ENERGIE: De ontwikkeling van blauwe energie op zee komt anno 2020 wellicht in een stroomversnelling, waarbij grote ontwikkelingsrichtingen op zee op lange termijn niet ondenkbaar zijn. Deze optie dient samen met de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen op land bekeken te worden om tot een globaal energiekader te komen.

HAVENONTWIKKELING: Het onderzoeksproject 'Vlaamse Baaien 2100' en het federale 'Marien Ruimtelijk Plan voor onze Noordzee' lanceren het idee om gewenste havenontwikkelingen zeewaarts te doen. Dit moet meegenomen worden in een toekomstvisie van de landelijke haveninfrastructuur en heeft een impact op de achterlandverbindingen.

Zoals uit deze voorbeelden mag blijken, dringt een integratie van land- en zeeplanning zich op. De knowhow om tegelijkertijd te land en ter zee ruimtelijk te gaan plannen en ordenen is zowel in Vlaanderen als in België aanwezig, maar vereist samenwerking van de verschillende beleidsniveaus. Om tot een duurzame en veerkrachtige kustzone te komen moeten de ruimtelijke beleidsplannen van de diverse overheden op elkaar worden afgestemd. Vlaanderen kent een legislatieve beleidscyclus van vijf jaar, federale kaders zijn om de vier jaar herzienbaar en het marien ruimtelijk plan is herzienbaar om de zes jaar. Hier liggen kansen.

Een samenwerking die beleidsdomeinen overschrijdt is noodzakelijk om tot een geïntegreerde langetermijnvisie te komen. Dit exploratief ontwerp onderzoek kan daartoe een belangrijke bijdrage leveren.